

ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. 'ਪਿੰਜਰ' ਨਾਵਲ ਕਿਸ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. 'ਪਿੰਜਰ' ਨਾਵਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿਹੜੇ ਸੰਨ ਤੋਂ ਕਿਹੜੇ ਸੰਨ ਤਕ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—1935 ਈ. ਤੋਂ 1947 ਈ. ਤਕ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. 'ਪਿੰਜਰ' ਨਾਵਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿਹੜੇ ਸੰਨ ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—1935 ਈ. ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. 'ਪਿੰਜਰ' ਨਾਵਲ ਦੇ ਪੰਜ ਮਰਦ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ—ਰਸੀਦਾ, ਰਾਮ ਚੰਦ, ਰਹੀਮਾ, ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਮੌਲਵੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. 'ਪਿੰਜਰ' ਨਾਵਲ ਦੇ ਪੰਜ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ, ਝੱਲੀ, ਕੰਮੇ, ਤਾਰੇ, ਬੁੱਢੀ (ਰਹੀਮੇ ਦੀ ਮਾਂ) ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਨਾਵਲ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਕੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਨਾਵਲ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਮਟਰ ਕੱਢ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. ਮਟਰਾਂ ਦੀ ਫਲੀ ਵਿੱਚ ਸੁੰਡੀ ਦੇਖ ਕੇ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿੰਡਾ ਮਟਰਾਂ ਦੀ ਫਲੀ ਵਰਗਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਾਰਭ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਟਰਾਂ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਗਲੀਜ਼ ਸੁੰਡੀ ਪਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਰੀਚ ਗਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਪੂਰੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਗੁਜਰਾਤ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਛੱਤੇਆਣੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 9. ਪੂਰੇ ਦਾ ਪਿਛਿ ਤੇ ਚਾਚਾ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਆਮ ਕਿਉਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਦਾ ਪਿਛਿ ਤੇ ਚਾਚਾ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਆਮ ਇਸ ਕਰਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਬੁਰੇ ਦਿਨ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵੀ ਵਿਕ ਗਏ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 10. ਪੂਰੇ ਦੇ ਪਿਛਿ ਨੇ ਸਿਆਮ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਵੱਡੀਕਿਆਂ ਦੀ ਲਾਜ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖੀ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਦੇ ਪਿਛਿ ਨੇ ਸਿਆਮ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੀਕਿਆਂ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣ ਲਈ ਗਹਿਣੇ ਪਿਆ ਮਕਾਨ, ਉਸ ਉੱਪਰ ਲੱਗੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਵਿਆਜ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਛੁਡਵਾ ਲਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 11. ਪੂਰੇ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 12. ਪੂਰੇ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਦੇ ਦੋ ਭਰਾ ਤੇ ਤਿੰਨ ਭੈਣਾਂ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 13. ਪੂਰੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

ਉੱਤਰ—ਰੱਤੇਵਾਲ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 14. ਚੱਤੇਵਾਲ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਦੇ ਮੰਗੋਤਰ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਓਮ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 15. ਪੂਰੇ ਦੇ ਪਿਛਿ ਨੇ ਕੀ ਦੇ ਕੇ ਚੱਤੇਵਾਲ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਰੋਕਿਆ ?

ਉੱਤਰ—ਪੰਜ ਰੂਪਏ ਤੇ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 16. ਪੂਰੇ ਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਦੇ ਚੱਤੇਵਾਲ ਵਾਲੇ ਮੰਗੋਤਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 17. ਪੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਮੁੰਡਾ ਜੰਮਣ ਦੀ ਮੰਗ ਲਈ ਕਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਈ ?

ਉੱਤਰ—ਬਿਧ ਮਾਤਾ ਦੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 18. ਪੂਰੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਿਧ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਧ-ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਗੋਬਰ ਦੀ ਗੁੜੀ ਬਣਾਈ ਤੇ ਸੂਹੀ ਚੁੰਨੀ ਨੂੰ ਕਿਨਾਰੀ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਉਸ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਦੋ ਮਾਸੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਲੱਖ ਪਾ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗਾਵਿਆ :

ਬਿਧ-ਮਾਤਾ ਰੁੱਸੀਂ ਆਵੀਂ ਤੇ ਮੰਨੀ ਜਾਵੀਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 19. ਪੂਰੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਤ੍ਰਿਖਲ ਕਿਉਂ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 20. ਤ੍ਰਿਖਲ ਬੱਚੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਹਿਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਤ੍ਰਿਖਲ ਬੱਚੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵਹਿਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਚਦਾ ਨਹੀਂ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਚ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਂ-ਪਿਛਿ ਉੱਤੇ ਭਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 21. ਤ੍ਰਿਖਲ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਬੁਰੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਬਚਾਓ ਲਈ ਬਿਧ-ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

ਉੱਤਰ—ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਤ੍ਰਿਖਲ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕੈਂਹ ਦੇ ਵੱਡੇ ਥਾਲ ਨੂੰ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾੜ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਉਤਾਰ-ਪਾਰ ਲੰਘਾਇਆ ਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗਾਇਆ :

ਤ੍ਰਿਖਲਾਂ ਦੀ ਧਾੜ ਆਈ ।

ਤ੍ਰਿਖਲਾਂ ਦੀ ਧਾੜ ਆਈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 22. ਪੂਰੇ ਦੇ ਮੰਗੋਤਰ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਾਮ ਚੰਦ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 23. ਰਸੀਦਾ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਛੱਤੇਆਣੀ ਦਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 24. ਰਿੱਛ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਰਿੱਛ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਨਾਨੀ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 25. ਰਸੀਦਾ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ?

ਉੱਤਰ—ਦੋ ਵਾਰੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 26. ਰਸੀਦੇ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਛਿ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ?

ਉੱਤਰ—ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਮੁੜਿਆਂ ਦੁ ਤੱਕਣਾ, ਅੱਲੜ-ਪੱਲੜ ਬੋਲ ਬੋਲਣਾ, ਮੂੰਹੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਕਰ ਤੇ ਗੁਲਾਮ ਦੱਸਣਾ ਇਕ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮਾਂ-ਪਿਛਿ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 27. ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਕੱਟਣ ਤੇ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਜਖਮ ਉੱਤੇ ਕੀ ਬੰਨਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ?

ਉੱਤਰ—ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਨੇ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਕੱਟਣ ਉੱਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਜਖਮ ਉੱਤੇ ਮਿਰਜਾਂ ਇਸ ਵਿਸਵਾਸ ਨਾਲ ਬੰਨੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਸੜ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 28. ਪੂਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੀ ਤੋੜਨ ਗਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਖੜਿਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਭਿੰਡੀਆਂ ਤੇ ਮੌਗਰੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 29. ਰਸੀਦਾ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਸੀਦਾ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 30. ਰਸੀਦਾ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਰਸੀਦੇ ਦੇ ਚਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦੇ ਤਾਏ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੀ ਭੂਆ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਕਸਾਉਣਾ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਰਸੀਦੇ ਦਾ ਪੂਰੇ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 31. ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਮਗਰੋਂ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ?

ਜਾਂ

ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਸੀਦਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਪੂਰੋਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬੇਸ਼ਕ ਆਪਣੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਓ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਇੱਜਤ ਵੀ ਰੱਖੀ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਕ ਸੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 32. ਇਕ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਅੱਗੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਲਾਲ ਸੂਟ ਰੱਖਦਿਆਂ ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ?

ਉੱਤਰ—ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਲੁ ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਨਹਾ-ਧੋ ਕੇ ਤਿਆਰ ਰਹੇ । ਮੌਲਵੀ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਪੜ੍ਹਾ ਦੇਵੇਗਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 33. ਪੂਰੋ ਤੇ ਰਸੀਦੇ ਦੇ ਦਾਦਿਆਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਕੀ ਵੈਰ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੋ ਦੇ ਦਾਦੇ ਨੇ ਰਸੀਦੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸੋਖਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਵਿਚ ਗਿਰਵੀ ਹੋਏ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਵਿਆਜ-ਦਰ-ਵਿਆਜ ਲਾ ਕੇ ਕੁਰਕ ਕਰਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਾਦੇ ਦੇ ਮੁਨਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਕਰਿੰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੂਰੋ ਦੇ ਦਾਦੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਰਸੀਦੇ ਦੇ ਦਾਦੇ ਦੀ ਵੱਡੀ ਧੀ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਸੋਖ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਹੂ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਧੀ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਰਸੀਦ ਦੇ ਦਾਦੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਚਿਆਂ, ਤਾਇਆਂ ਤੇ ਪਿਛ ਨੂੰ ਇਸ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕੁਗਾਨ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਚੁਕਾਈਆਂ ਸਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 34. ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪੂਰੋ ਨੂੰ ਚੁਕਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੂਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੱਢੀ ?

ਉੱਤਰ—ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੋ ਨੂੰ ਚੁਕਣ ਵਾਲੇ ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗੰਢ ਲਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 35. ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਪੂਰੋ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਪੂਰੋ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਛੱਤੇਆਣੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਬੰਨੇ ਮਾਂਧੋ ਕੀਆਂ ਦੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਰ ਆਪਣੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਬਣੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 36. ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪੂਰੋ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਏ ?

ਉੱਤਰ—ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੂਰੋ ਦੇ ਮਾਪੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੋਖਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੋ ਨੂੰ ਘਰ ਰੱਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਰਸੀਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 37. ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਪੂਰੋ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਕੜਾਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ?

ਉੱਤਰ—ਰਸੀਦਾ ਪੂਰੋ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਛੱਤੇਆਣੀ ਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਭੜਕ ਪੈਣ ਦਾ ਵੀ ਖਤਰਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਭਰਾ ਤੇ ਚਾਚੇ ਹੀ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਸੱਕੜਾਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵਸਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 38. ਨਿਕਾਹ ਪਿੱਛੋਂ ਪੂਰੋ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਪੂਰੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਨਿਕਾਹ ਪਿੱਛੋਂ ਪੂਰੋ ਦਾ ਨਾਂ ਹਮੀਦਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸੱਕੜਾਲੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਉੱਤੇ ਇਹ ਨਾਂ ਖੁਲਵਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮੀਦਾ ਸੱਦਣ ਲੱਗਾ। ਹੁਣ ਪੂਰੋ ਦਿਨੇ ਤਾਂ ਹਮੀਦਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਤੀਂ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੀ ਉਹ ਪੂਰੋ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੋ ਸਮਝਦੀ

ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਮੀਦਾ । ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਜਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਾਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 39. ਪੂਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ 'ਪਿੰਜਰ' ਕਿਉਂ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਧਾਲੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਚਾਅ ਕੁਚਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਸਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੂਹ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਤਾਣ ਰਹਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ 'ਪਿੰਜਰ' ਸਮਝਦੀ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 40. ਲੋਕ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਵੇਖਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ—ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਲੰਮੇ, ਤਕੜੇ ਜੱਟ ਲੱਕ ਨਾਲ ਕੋਰੀਆਂ ਤਹਿਮਤਾਂ ਬੱਧੀ, ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤੇਲ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕਾਈਆਂ ਡਾਂਗਾਂ ਫੜੀ, ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਇਧਰੋਂ-ਉਧਰ ਤੇ ਉਧਰੋਂ-ਇਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਕਈ ਘੋੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੱਠਾਂ ਪਿੱਛੇ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਤੇ ਮੋਹਰੇ ਬੱਚੇ ਬਿਠਾਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਕਈ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਹਿੱਕਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਭੰਗੜਾ ਪਾਉਂਦੇ, ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਕੁੱਝ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਵੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕੁੱਝ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਝਾਕਦੇ ਤੇ ਹੱਸਦੇ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 41. ਕੰਮੇ ਕੌਣ ਸੀ ? ਉਸ ਦੀ ਚਾਚੀ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਕੰਮੇ ਮਾਂ-ਮਹਿੱਟਰ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਪਿਓ ਨੇ ਸਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ਨਾਨੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਜ਼ਨਾਨੀ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿਓ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਂਦਾ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਚਾਚੀ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਲਾਮਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਲੈਂਦੀ ਸੀ । ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਲੂਂ ਕੱਢਦੀ ਤੇ ਮਾਰਦੀ ਕੁੱਟਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਸਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਉੱਤੇ ਨਿੱਘਾ ਕੱਪੜਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਪੈਰੀਂ ਜੁੱਤੀ । ਵਿਚਾਰੀ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਤੇ ਬੇਵੱਸ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਹਮਦਰਦ ਦਿਲ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮਾਂ-ਧੀ ਜਾਂ ਸਹੇਲੀ ਵਰਗਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣ ਗਿਆ । ਪੂਰੇ ਉਸ ਦੀ ਚਾਚੀ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 42. ਕੰਮੇ ਦੀ ਚਾਚੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕੋਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਇਕ ਦਿਨ ਕੰਮੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਪੂਰੇ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਚਾਚੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ (ਪੂਰੇ) ਉੱਧਲ ਕੇ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਗੇਲ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਉੱਧਲ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 43. ਤਾਰੇ ਕਿਉਂ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਮਰਦ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਛੋਟੀ ਜਾਤ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਨਾਨੀ

ਹੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਕੱਪੜਾ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਰੋਟੀ-ਕੱਪੜੇ ਖਾਤਰ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 44. ਝੱਲੀ ਦਾ ਹੁਲੀਆ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ-ਝੱਲੀ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਤੇ ਬੁਲਮਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜਲ੍ਹਟੀਆਂ ਬੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਕਦੇ ਨ੍ਹਾਤੀ-ਧੋਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਤੇੜ ਪਿੰਨੀਆਂ ਤਕ ਉੱਤੀ ਸੁੱਖਣ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਗਲ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਤੀਵੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਕੋਈ ਅੱਧੋਰਾਣਾ ਝੱਗਾ ਪੁਆ ਦਿੰਦੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਟਨ ਤੋੜ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਝੱਗੇ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਲੀਗਾਂ ਲਮਕਾ ਲੈਂਦੀ। ਉਹ ਗਲੀਆ ਤੇ ਪੈਲੀਆ ਵਿਚ ਭੱਜਦੀ-ਦੌੜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 45. ਝੱਲੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ?

ਉੱਤਰ-ਝੱਲੀ ਨੇ ਠੰਡੀ ਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਦਰੱਖਤ ਹੇਠ ਇਕ ਮੁੜੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਸਵੇਰੇ ਪੂਰੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਸੀਦੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲਿਆਈ। ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਚਾਕੂ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾੜ੍ਹ ਕੱਟਿਆ ਤੇ ਪੂਰੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਆਈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 46. ਲੋਕ ਝੱਲੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ-ਲੋਕ ਝੱਲੀ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਲਾਲੇ ਮੁਸੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਹਿੰਦੂ ਘਰ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੌਂਕਣ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਸਾਣ ਖੁਆ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਝੱਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਬੇਰਾ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ-ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਖੁਆਰੀ ਲਿਖੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 47. ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਕੋਲ ਪਲ ਰਹੇ ਬੱਚੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ?

ਉੱਤਰ-ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਕੋਲ ਪਲਦੇ ਝੱਲੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਦੱਸ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਸੁਆਲ ਬਣਾ ਕੇ ਪੂਰੇ ਤੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਖੋਹਣਾ ਚਾਹਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 48. ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਕੋਲ ਪਲ ਰਿਹਾ ਝੱਲੀ ਦਾ ਬੱਚਾ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਕੋਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ?

ਉੱਤਰ-ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਝੱਲੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੂਰੇ ਤੇ ਰਸੀਦੇ ਦੇ ਘਰ ਪਲਣ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਸੁਆਲ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਪਾਲਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਹਿਰੀ ਕੋਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 49. ਬੱਚਾ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਿਉਂ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ?

ਉੱਤਰ-ਜਦੋਂ ਪੂਰੇ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਖੋਹੇ ਤੇ ਮਹਿਰੀ ਹੱਥੀ ਦਿੱਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਕੁੱਝ ਨਾ ਪਚਿਆ ਤੇ ਉਹ ਮਰਨਹਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਆਹ ਕਾਰਨ ਪਿੰਡ ਉੱਤੇ ਸਾੜ੍ਹਸਤੀ ਆਉਣ ਦੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਉਸ (ਬੱਚੇ) ਨੂੰ ਮਹਿਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 50. ਰਹੀਮੇ ਦੀ ਮਾਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਇਸਤਰੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਹੀਮੇ ਦੀ ਮਾਂ ਬੁੱਢੀ ਸੀ। ਰਹੀਮੇ ਦੀ ਇਕ ਪਤਨੀ ਮਰ ਗਈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਘੱਟ ਬਣਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੇਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਸਰੀਰ ਦੀ ਤਕਢੀ ਸੀ ਅਤੇ ਚੌਕੇ ਵਿਚ ਬੱਡੀ ਕੰਮ ਸੁਆਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਲੋਗੜ ਕੱਤ-ਕੱਤ ਕੇ ਦਰੀਆ ਨਾਲ ਟਰੰਕ ਭਰ ਫੱਡੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਮਹੀਨ ਕੱਤ-ਕੱਤ ਕੇ ਦੁਤਹੀਆਂ ਤੇ ਚੁਤਹਈਆਂ ਨਾਲ ਘਰ ਭਰ ਫੱਡਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਦਾਣੇ ਛੜ ਲੈਂਦੀ ਸੀ, ਆਟਾ ਪੀਹ ਲੈਂਦੀ ਸੀ, ਕਪਾਹ ਵੇਲ ਲੈਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕ ਲੈਂਦੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 51. ਰਹੀਮੇ ਦੀ ਮਾਂ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਕਿਸ ਗੱਲ ਲਈ ਝੂਰਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਹੀਮੇ ਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਕੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਝੂਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਰੇਗੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 52. ਰਹੀਮੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਰੱਤੋਵਾਲ ਦੀ ਬਉਲੀ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਹੀਮੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਰੱਤੋਵਾਲ ਦੀ ਬਉਲੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਪੀਗਾਂ ਦੀ ਬਖਮਿਸ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਵੀ ਸਵੇਰੇ ਨਮਾਜ਼ ਪਤ੍ਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਧੋ ਲਵੇ, ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਬਉਲੀ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 53. ਰੱਤੋਵਾਲ ਜਾ ਕੇ ਪੂਰੇ ਕੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਰੱਤੋਵਾਲ ਜਾ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਦੇ ਉਹ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 54. ਰੱਤੋਵਾਲ ਵਿਖੇ ਬਉਲੀ ਉੱਤੇ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰੱਤੋਵਾਲ ਵਿਖੇ ਬਉਲੀ ਉੱਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਾਈਂ ਨੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕੋਠੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 55. ਜਦੋਂ ਰੱਤੋਵਾਲ ਵਿਚ ਰਾਮ ਚੰਦ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿੱਕਰਾਂ ਹੋਠ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 56. ਰਾਮ ਚੰਦ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਕਿੱਥੇ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਾਮ ਚੰਦ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 57. ਰਸੀਦੇ ਨੂੰ ਛੱਤੋਆਣੀ ਤੋਂ ਆਏ ਬੰਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਸਲ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਛੱਤੋਆਣੀ ਤੋਂ ਆਏ ਬੰਦੇ ਨੇ ਰਸੀਦੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਛਸਲਾਂ ਦੇ ਬੋਹਲਾਂ ਅਤੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਾਤੋਂ-ਰਾਤ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਚਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ (ਪੂਰੇ) ਦੇ ਭਰਾ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 58. 1947 ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਪਾਗਲਪਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀ ਖਬਰਾਂ ਉੱਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ—1947 ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਪਾਗਲਪਨ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਖਬਰਾਂ ਉੱਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਆਲੋ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਘਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਾੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਗਲੀਆਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਤੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਲੋਕ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਟੋਕੇ, ਛਵੀਆਂ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਨਾਮ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਦੇਣਗੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 59. 15 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪਿੰਡ (ਸੱਕੜਾਲੇ) ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ?

ਉੱਤਰ—15 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪਿੰਡ (ਸੱਕੜਾਲੇ) ਵਿਚ ਢੋਲ ਵੱਜੇ। ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਚੰਦ-ਤਾਰੇ ਵਾਲੇ ਝੰਡੇ ਗੱਡੇ ਗਏ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਸੀਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਘਬਰਾ ਗਏ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 60. 1947 ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਪਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ?

ਉੱਤਰ—1947 ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜੁਲਮ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰੀਂ ਪਾ ਲਿਆ। ਕਈ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਨੰਗੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਗਲੀਆਂ-ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਘੁਮਾਇਆ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 61. ਪੂਰੇ ਦੇ ਪਿੰਡ (ਸੱਕੜਾਲੇ) ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਪਰੀ ?

ਉੱਤਰ—ਸੱਕੜਾਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਇਕ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਵੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਆਪ ਮਾਲਕ ਬਣ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਹਵੇਲੀ ਦੇ ਬੂਹੇ-ਬਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਲ ਗਈ। ਹਿੰਦੂ ਮਿਲਟਰੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ। ਉਸ ਨੇ ਸੜ ਰਹੇ ਲੋਕ ਬਚਾਏ, ਪਰ ਤਿੰਨ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੁੱਟ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂ-ਕੁੱਤੇ ਖਾ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਏ ਰਹੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 62. ਕਮਾਦ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਪਰੀ ਸੀ ? ਤੇ ਪੂਰੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਾਇਆ ?

ਉੱਤਰ—ਕਮਾਦ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਕੁੜੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਵਸੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਆਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੂਰੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਘਰ ਲਿਆ ਕੇ ਲੁਕਾ ਲਿਆ। ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਮੰਗੇਤਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਨਾਲ ਰਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 63. ਪੂਰੇ ਕਿਹੜੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਕਾਫਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਨ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 64. ਰਸੀਦੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਲਾਜੇ ਰੱਤੋਵਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਲਾਜੇ ਜਦੋਂ ਭਰਾ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਫਲੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਾਫਲੇ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪੋ-ਧਾਪੀ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਈ। ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ

ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਹ ਲੱਗੀ ਕਿ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕਾਫਲੇ ਵਿਚੋਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਕੁੜੀਆਂ ਉੱਡਾ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਯਕੀਨ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲਾਜ਼ੇ ਰੱਤੋਵਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 65. ਲਾਜ਼ੇ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਸ਼ੀਦਾ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਕਿੱਥੇ ਰਹੇ?

ਉੱਤਰ—ਬਉਲੀ ਵਾਲੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 66. ਪੂਰੇ ਨੇ ਲਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬਉਲੀ ਵਾਲੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਰਹੀ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੀ, ਬਉਲੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਧੋਂਦੀ ਅਤੇ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਸ਼ੀਰਨੀ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਕੋਰੇ ਖੇਸਾਂ ਦੀ ਗੰਢ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਵੇਚਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਘਰ-ਘਰ ਘੁਮਦੀ ਤੇ ਲਾਜ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 67. ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਪੂਰੇ ਨੇ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਲਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਭਿਆ?

ਉੱਤਰ—ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਸੱਕ ਪਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਲਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਹੀ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਸਾਂਭਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਘਰ ਦੀ ਬੁੱਢੀ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਡਿਊਢੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਮੌਜ਼ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਉਸਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਜਾ ਹੀ ਵੜੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ। ਬੁੱਢੀ ਨੇ ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਲੱਸੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਲਾਜ਼ੇ ਹੀ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਨੇ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਲੱਖੇ ਹੋਏ ਚਿਹ੍ਨੇ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਤੋਂ ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਮੰਗੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨਾੜੀ ਦੇਖਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦਾ ਖੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਂ 'ਲਾਜ਼ੇ' ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰੇ ਨੇ ਲਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲਿਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 68. ਰਸ਼ੀਦਾ ਲਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਤੋਵਾਲ ਤੋਂ ਸੱਕੜਾਲੇ ਲੈ ਗਿਆ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੀ ਤਰਕੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਜ਼ੇ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੁਲਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਖੂਹ ਉੱਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਰਸ਼ੀਦੇ ਦੇ ਛੱਲੇ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਘੋੜੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਸ਼ੀਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਕੜਾਲੇ ਲੈ ਆਇਆ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 69. ਅੱਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕੌਣ ਸੀ? ਪੂਰੇ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ?

ਉੱਤਰ—ਅੱਲਾ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁੰਡਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਲਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ 'ਹਮੀਦਾ' ਲਿਖਿਆ ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 70. ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਬਾਰੇ ਕੀ ਖਬਰ ਮਿਲੀ?

ਉੱਤਰ—ਲਾਜ਼ੇ ਨੇ ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛ ਪਰਾਰ (ਪਿਛਲੇ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ) ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਉਸ (ਪੂਰੇ) ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵੈਣ ਪਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 71. ਲਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਕਿਸ ਦੀ ਅਹਿਸਾਸਾਨਮੰਦ ਸੀ?

ਉੱਤਰ—ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਰਸ਼ੀਦੇ ਦੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 72. ਰਸੀਦੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਘਰ ਆ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਰੋ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਲਾਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੁੜ ਕੇ ਮੇਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 73. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੋਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸਨ ?

ਉੱਤਰ—ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ-ਫਿਰ ਕੇ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 74. ਰਸੀਦਾ ਲਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਸੱਕੜਾਲੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ?

ਉੱਤਰ—ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਰਸੀਦਾ ਇਕ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਹ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੈਲਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਕੁੜੀ ਛੁਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਦੂਸਰਾ ਉੱਥੇ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਾਜੇ ਨੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਖਬਰ ਰੱਤੋਵਾਲ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਸੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਕਿ ਉਹ ਲਾਜੇ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲੋਂ ਬੜੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਬਚਾ ਕੇ ਲਿਆਏ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 75. ਪੂਰੇ ਨੇ ਲਾਜੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪਦਿਆਂ ਕੀ ਕਿਹਾ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਨੇ ਲਾਜੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀ, ਸੌਂਪਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਦਰ ਨਾ ਕਰੇ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 76. ਪੂਰੇ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ-ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਪਤਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਹੋਸ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 77. ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਪੁਲਿਸ ਲਾਜੇ ਨੂੰ ‘ਹਿੰਦੂ’ ਜਾਣ ਕੇ ਲਿਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੇਕਰ ਪੂਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਆਉਣਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 78. ਪੂਰੇ ਨੇ ਵਿਛੜਨ ਲੱਗਿਆਂ ਲਾਜੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦਿੱਤਾ ?

ਉੱਤਰ—ਪੂਰੇ ਨੇ ਵਿਛੜਨ ਲੱਗਿਆਂ ਲਾਜੇ ਨੂੰ ਵੇਸਣ ਦੀਆਂ ਪਿੰਨੀਆਂ ਦੀ ਗੰਢ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਤੇਵਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 79. ਜਦੋਂ ਪੂਰੇ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਲਿਜਾਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ?

ਉੱਤਰ—ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੂਰੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਤੋਂ ਬਾਂਹ ਛਡਾ ਕੇ ਰਸੀਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਖੜੀ ਹੋਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 80. ਲਾਜ਼ੇ, ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨ ਸਮੇਂ ਪੂਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੀ ਆਖਿਆ ?

ਉੱਤਰ—ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੂਰੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਕੁੜੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਕੁੜੀ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਪਈ ਏ, ਸਮਝੋ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਦੀ ਹੂਰ ਟਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ।”

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 81. ਪਿੰਜਰ ਨਾਵਲ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—‘ਪਿੰਜਰ’ ਨਾਵਲ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਾਰੀਰਦਾਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਭਰਿਆ ਹੈ । ਸਮਾਜ ਉਸ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮਰਦ ਉਸ ਦੇ ਉਧਾਲੇ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਮਾਨਿਤ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਜਾਂ ਫਸਾਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਜੜਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁੱਖ ਇਸਤਰੀ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਤੇ ਦਿਲ ’ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜਿਊਂਦੀ ਹੈ । ਨਾਵਲ-ਲੇਖਿਕਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਇੰਨਾ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 82. ਕੀ ‘ਪਿੰਜਰ’ ਨਾਵਲ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਉੱਤਰ—‘ਪਿੰਜਰ’ ਨਾਵਲ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ ਤੇ ਫ਼ਬਵਾਂ ਹੈ । ਨਾਵਲ-ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਨਾਵਲ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਸ ਨਾਵਲ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਪੂਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਅਜਿਹਾ ਦੁੱਖਾਂ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਾ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਈ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਗੋਂ ਪਿੰਜਰ ਬਣਿਆ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੂਰੋ, ਕੰਮੇ, ਤਾਰੇ, ਝੱਲੀ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੇ ਧੱਕੇ ਤੇ ਜਬਰ ਅੱਗੇ ਸਾਹ-ਸੱਤ ਹੀਨ ਪਿੰਜਰ ਬਣੀਆਂ ਹੀ ਦੇਖੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨਾਵਲ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 83. ਰਹੀਮਾ ਕੌਣ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ?

ਉੱਤਰ—ਰਹੀਮਾ ਰਸੀਦੇ ਦਾ ਦਾਦੇ ਪੋਤਰਿਓਂ ਭਰਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸੱਕੜਾਲੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਇਕ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਸੀ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪਤਨੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮਰ ਗਈ । ਉਸ ਦੀ ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 84. ‘ਪਿੰਜਰ’ ਨਾਵਲ ਦੇ ਨਾਇਕ ਤੇ ਨਾਇਕਾ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ ।

ਉੱਤਰ—ਨਾਇਕ—ਰਸੀਦਾ । ਨਾਇਕਾ—ਪੂਰੇ ।

